

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/22/11-15>

Arzu Babayeva
Gəncə Dövlət Universiteti
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
ar_sb1@hotmail.com

XARİCİ DİL DƏRSLƏRİNDƏ İQTİSADI MƏTNLƏRLƏ İŞLƏMƏYİN METODLARI

Xülasə

Məqalə xarici dil dərslərində iqtisadi mətnlərlə işləməyin metodlarından bəhs edir. Qeyd edilir ki, elmin və innovativ texnologiyaların müasir inkişafı, dünya iqtisadiyyatının qloballaşması universitet məzunlarının peşə bacarıq və səriştələrinin inkişafına yeni bir yanaşma müəyyənləşdirir. Akademik biliklərin praktikada uğurla həyata keçirilməsi üçün tələbələr xarici dillərdə işgüzar və mədəniyyətlərə ünsiyyət bacarıqlarına yiyələnməyə ehtiyac duyurlar. Bu halda bir və ya bir neçə xarici dil bilmək uğurlu bir karyeranın başlanğıcı ola bilər.

Bu gün universitetlərdə xarici dildə oxunu öyrətmək üçün müxtəlif üsullar və texnikalar mövcuddur. Hər bir metod və texnikanın özünün xarakterik xüsusiyyətləri var. Bu məqalədə xarici dil dərslərində iqtisadi mətnlərlə işləməyin metodları nəzərdən keçirilir.

Açar sözlər: *peşəkar yönümlük, tərcümə texnologiyaları, autentik iqtisadi mətnlər, interaktiv təlim, tədrisə kommunikativ yanaşma*

Arzu Babayeva
Ganja State University
Ph.D in Pedagogy
ar_sb1@hotmail.com

Methods of working with economic texts in foreign language classes

Abstract

The article deals with the methods used in foreign language teaching in non-language universities. It is noted that the modern development of science and innovative technologies, the globalization of the world economy determines a new approach to the development of professional skills and competencies of university graduates. In order to successfully implement academic knowledge in practice, students need to acquire business and intercultural communication skills in foreign languages. In this case, knowing one or more foreign languages can be the beginning of a successful career.

Today, there are various methods and techniques for teaching reading in a foreign language in universities. Each method and technique has its own characteristics. This article reviews the methods of working with economic texts in foreign language classes.

Keywords: *professional orientation, technologies of translation, authentic economic texts, interactive training, communicative approach to teaching*

Giriş

Yeni texnologiyalardan istifadə, bütövlükdə cəmiyyətdə və iqtisadiyyatda baş verən dəyişikliklər iqtisadiyyat və biznes sahəsində gələcək mütəxəssislərin formalaşmasına yeni yanaşmalar tələb edir.

Sürətlə inkişaf edən müasir cəmiyyətdə, sosial təcrübənin daim genişlənməsi şəraitində, yaxşı dil hazırlığı olan yüksək ixtisaslı və peşəkar səriştəli texniki profilli mütəxəssislərə ehtiyac getdikcə artır. Qeyri-dil universitetlərində xarici dilin tədrisinin peşəkar yönümlü olması tələbələrə öz ixtisasları üzrə sistemləşdirilmiş biliklərə malik olmağı tələb edir. Lakin nəzərə alsaq ki, hazırkı təhsil standartına uyğun olaraq universitetlərdə, xüsusilə də qeyri-dil universitetlərində, xarici dil

yalnız birinci və ikinci kurslarda keçirilir, tələbələrin belə bir tələbi yerinə yetirmələri mümkünsüzdür.

Qeyri-dil universitetlərində xarici dilin tədrisi ilk iki il üçün nəzərdə tutulur və demək olar ki, tələbələr öz ixtisasları üzrə peşəkar biliklərə yiyələnmədən öncə xarici dilin tədrisi başa çatır (Nikolayeva, 2007: 82). Ona görə də qeyri-dil universitetlərində xarici dili tədris edərəkən müəllimdə, ümumi dil hazırlığından birbaşa ixtisas yönümlü tədrisi təmin etmək üçün yollar axtarmaq zərurəti yaranır. Çünki, tələbələr xarici dili öyrənməyə həvəsləndirmək və onu peşə baxımından əhəmiyyətli bir mövzu kimi təqdim etmək son dərəcə vacibdir. Bu baxımdan xarici dilin tədrisini mərhələlərə bölmək məsləhətdir.

Birinci mərhələ əsasdır, yəni bazadır. Bu mərhələ tələbələrin gündəlik mövzularla bağlı müzakirələrdə iştirak etməsi üçün xarici dildə kifayət qədər qrammatik və leksik biliklərə malik olmasını nəzərdə tutur. İkinci mərhələ - xarici dildə praktik biliklərə yiyələnəkdir. Tələbələrin seçdikləri ixtisas çərçivəsində, zəngin söz ehtiyatına malik olmalarını və xarici dildə ifadə qurma bacarığını nəzərdə tutur.

İqtisad yönümlü tələbələr tədris prosesində əldə etdikləri xarici dil biliklərinin, onların gələcək iş imkanlarını necə genişləndirə biləcəyini və əmək bazarında daha çox tələbat olan peşəkar yönümlü təhsilə ehtiyac olduğunu getdikcə daha çox dərk edirlər. Tələbələrin peşəkar yönümlü fəaliyyətə cəlb edilməsi, xarici dili öyrənmək üçün onlarda sabit motivasiyanın formalaşması, tədris prosesinin şərtləri və məzmunu ilə əlaqəli şəkildə həyata keçirilir. Tələbələr xarici dili öyrənərkən, dildən informasiya, peşəkar ünsiyyət vasitəsi kimi istifadə edərlərsə, bu onları gələcəkdə həqiqi peşə fəaliyyətinə mümkün qədər yaxınlaşdırır (Plujnikova, 2006: 94-95).

Xarici dilin tədrisində peşəkar yönümlülük prinsipininin həyata keçirilməsinin əsas yollarından biri texnologiyalardır, digər yolu isə tələbələrin ixtisas üzrə mətnlərin oxunması və tərcüməsi qaydaları haqqında biliklərə yiyələnəkdir. Tələbələrin tərcümə edəcəyi mətnlər kiçik ölçülü, ardıcıl məzmunlu və ixtisasa uyğun olmalıdır. Mətnləri tərcümə edə bilmək üçün tələbələrdə ilkin bacarıqların formalaşdırılması vacibdir. Buraya ilkin olaraq dil baryerinin aradan qaldırılması, mətnlərin tərcüməsi zamanı baş verən qrammatik, leksik və üslub səhvlərinin ətraflı təhlili, adekvat tərcümə variantının seçilməsi daxildir. Eyni zamanda tələbələrə iqtisadiyyat və biznes sahəsi ilə bağlı lüğətlərlə işləmək yollarını da öyrətmək vacibdir.

Mətnlərin tərcüməsi zamanı, öncəliklə mətni oxuyub başa düşmək lazımdır. Mətnin dərinə mənimsənilməsi üçün mətn üzərində sxem üzrə aşağıdakı mərhələlər aparılmalıdır (Rogova, Robinovich, Sakharova, 1991: 28):

1. Mətdən əvvəlki mərhələ
2. Mətnə giriş mərhələsi
3. Mətn üzərində intensiv iş mərhələsi
4. Reproduktiv mərhələ
5. Produktiv (Məhsuldar) mərhələ

Mətdən əvvəlki mərhələdə iki növ tapşırıqdan istifadə edilir. Birinci qrupa aid olan tapşırıqlar mətnin məzmununa aid edilmir. Bu tapşırıqların məqsədi, mətni oxuyarkən dil biliklərinin müəyyənəşdirilməsidir. Belə ki, mövzu ilə bağlı tələbələrə suallar vermək olar.

İkinci qrupa, dil materialı ilə bilavasitə işləməyə yönəlmiş tapşırıqlar daxildir. Bu şəkillər, cədvəllər, diaqramlar üzrə olan tapşırıqlardır. Tapşırıqlar aşağıdakı formada ola bilər: şəkildə aydın formada təqdim olunan məlumatı mətdə tapıb altından xətt çəkin; mətdəki boşluqları doldurun; açar sözlərdən istifadə edərək şəkildə münasibət bildirin və s (Shastri, 2010: 197).

Mətnə giriş mərhələsi - mətnlə səhti tanışlıqdan birbaşa mətnin oxunub mənasının tam dərk edilməsi mərhələsinə keçiddir. Bu mərhələdə aşağıdakı tapşırıqlar yerinə yetirilir: mətdə buraxılmış sözləri yerinə qoyun; açar sözlərdən istifadə edərək mətnə münasibət bildirin; hadisələrin məntiqi gedişatını əks etdirən diaqramları doldurun, mətnin hissələrinə uyğun olan başlıqları seçin və s (Wilkins, 1972: 243).

Mətn üzərində intensiv iş mərhələsi üçün aşağıdakı tapşırıqlar təqdim olunur: mətnə suallar verin; mətnin məzmununa uyğun olaraq hər bir abzasda verilmiş səhvləri tapın; mətnə uyğun verilmiş

şəkilləri təsvir edin; mətni tərcümə edin və hər iki dildə müqayisəsini aparın; yazdığımız mətni kitabda verilmiş mətn ilə müqayisə edin.

Reproduktiv iş mərhələsində vacib dil strukturları sabitləşir və lüğət bazasının genişlənməsi tələb olunur. Bu mərhələdə təklif olunan tapşırıqlar bunlardır: mətni parafraz edərək yenidən qurun; mətnin annotasiyasını tərtib edin; verilmiş açar sözlərdən istifadə edərək yüz sözdən ibarət mətn qurun; verilmiş mətni qrafika, diaqram şəklində təqdim edin və s. (Lewis, 1993: 102).

Mətn üzərində işin produktiv (məhsuldar) mərhələsində sərbəst danışıq və yazmağı stimullaşdıran tapşırıqlar gözlənilir. Burada rol oyunları, iş sənədlərinin və reklamların hazırlanması əsas əhəmiyyət kəsb edir (Hadfield, 2009:56).

Bu gün xarici dilin tədrisi üçün xeyli sayda metodların olmasına baxmayaraq, yeni metodların müntəzəm inkişafı davam edir. Məhz bunun sayəsində hər bir müəllim özü üçün ən yaxşı iş metodunu seçmək imkanı əldə edir. Bu metodlardan-klassik, qrammatik-tərcümə, audiovizual və audiolinqual, interaktiv və s. göstərmək olar. Bu gün ən çox istifadə olunan metod klassik və ya qrammatik - tərcümə metodudur (Nation, 2001: 770).

Qrammatik - tərcümə metodu Yunan və Latın dilinin tədrisinin klassik metodundan irəli gələn xarici dillərin tədrisi metodudur. Qrammatika və tərcümə dərslərində tələbələr qrammatika qaydalarını öyrənir və sonra cümlələri mənbə dildən hədəf dilə tərcümə edərək bu qaydaları tətbiq edirlər. Qrammatik-tərcümə metodunun məqsədi qrammatik qaydalardan istifadə edərək oxumaq və tərcümə etmək bacarığına yiyələnməkdir. Bu metod oxumağa və yazmağa yönəlmişdir.

Audiovizual metod adətən slaydlar və ya video və qeydə alınmış nitq və ya musiqi şəklində olan həm səsə, həm də şəkillərə əsaslanan bir metoddur. Bunların hamısı müəllimin tələbələrə göstərdiyi vizual təqdimatlardır.

Audiolinqual metod - xüsusən danışıq və dinləmə zamanı qrammatik və fonoloji quruluşun öyrənilməsinə yönələn xarici dilin tədrisi metodudur. Davranışa əsaslanan bu metod, çox sayda mexaniki təkrarlama yolu ilə xarici dili öyrənmək üçün əsas kimi formalaşa bilər. Hər iki metodun mahiyyəti dilin audio və video yazılardan istifadə edərək öyrədilməsidir. Metodların məqsədi canlı, danışıq dilini öyrətməkdir (Motorina, 2006:12).

Bu, müəllimə dərsi effektiv şəkildə təqdim etməyə kömək edir və tələbələr anlayışları daha yaxşı, daha uzun müddət mənimsəyib yaddaşda saxlaya bilirlər. Audiovizual vasitələrin istifadəsi tələbələrin tənqidi və analitik düşüncəsini yaxşılaşdırır.

Hal-hazırda müəllimlərin əksəriyyəti xarici dilin tədrisində kommunikativ metoddan istifadə edirlər. Bu metodun obyektivi nitqin özüdür. Buna görə bu metod əvvəlcə ünsiyyət qurmağı öyrədir və eyni zamanda tələbənin fəal olmasını tələb edir. Bu zaman müəllimin vəzifəsi auditoriyada olan hər kəsi söhbətə cəlb etməkdir. Metodun mahiyyəti real ünsiyyət vəziyyətlərinin yaradılmasıdır. Dialoq yaratmaqla tələbə əldə etdiyi bütün bilikləri praktikada tətbiq etmək imkanı əldə edir. Kommunikativ metodun çox vacib bir üstünlüyü, rol oyunu, dialoq, həqiqi ünsiyyətin simulyasiyası kimi müxtəlif tapşırıqların olmasıdır (Derkach, Shcherbak, 1991:197).

Xarici dilin tədrisində kommunikativ yanaşma, tədris prosesində dil (aspekt), nitq və ünsiyyətə bölünə bilən təhsil oyunları da daxil olmaqla qrup formalarının tətbiqinə kömək edir (Passov, 1991: 23). Kommunikativ yanaşmadan istifadə auditoriyada əlverişli psixoloji ab-hava yaradır, işgüzar və rollu oyunlarda fəal iştirak edən tələbələrin motivasiyasını artırır. Praktiki və ünsiyyət xarakterli məşğələlərdə, iştirak etməklə tədris materialının mənimsənilməsi prosesində tələbələr peşəkar sahədə çox vacib olan ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirirlər.

Xarici dilin peşəkar yönümlü tədrisində interaktiv təlim metodu da təhsil prosesində tələbələrin fəaliyyətinə töhfə verə biləcək qədər effektivdir. İnteraktiv təlimdə diqqət ünsiyyət prosesinin özünə və auditoriyadakı təlimin vəziyyətinə yönəldilir (Bagramova, 2005: 25). Bu metoda aşağıdakılar daxildir:

- müzakirə (dialoq, "beyin hücumu", "dəyirmi masa", evristik söhbət);
- oyun (işgüzar oyun, rol oyunu, layihə oyunu, simulyasiya oyunu, təşkilati - fəaliyyət oyunu);
- təlim (kommunikativ təlim);
- elmi-praktik konfrans.

İnteraktiv metodun mahiyyəti həm müəllimi, həm də tələbələrə birgə axtarış fəaliyyətinə sövq edir, tələbələr yeni qarşılıqlı əlaqə və ünsiyyət təcrübəsi əldə edirlər. Bütün dərslər tamamilə xarici dildə keçirilir, müəllim xarici ədəbiyyatdan istifadə edərək yeni mövzuları izah edir (Harold, 1923: 47).

Xarici dilin tədrisinin iqtisadi yönümlü olması tələbələrin sosial-mədəni sərişələrini stimullaşdırır, dilini öyrəndikləri ölkələrin maliyyə sisteminin xüsusiyyətləri, iqtisad elminin yenilikləri, sahibkarlığın inkişafı haqqında məlumatlarla zənginləşdirir, gələcək mütəxəssisləri xarici tərəfdaşlarla iqtisadi dialoqa hazırlayır.

Xarici dilin tədrisində iqtisadi yönümlü mənimsəniləcək leksik materiallar aşağıdakı mövzuları əhatə edir: Economics, Advertising, Brands, Money, Finance, Recruitment, Companies, Marketing, Bank and Banking, Management, Products and Services, International Trade, Competition, Leadership, Working abroad və s (Bolshakova, Ivanova, 2007: 353).

Tələbələrin digər ölkələrin iqtisadi həyatı ilə tanış olduğu autentik mətnlər xüsusi dəyəərə malikdir. Belə ki, bu materiallar tələbələrin iqtisadi dünyagörüşünün və iqtisadi mədəniyyətinin formalaşmasına, müasir iqtisadi hadisələrin mahiyyətini dərk etməyə, praktiki fəaliyyətlə bağlı situasiyalarda ən qənaətcil və səhvsiz həll yollarını tapmaq bacarığına kömək edir; iqtisadi anlayışlar və mülahizələrlə işləmək, həyatı vacib iqtisadi problemləri həll etmək üçün təhlildən istifadə etmək bacarığına əsaslanaraq nitq-təfəkkür fəaliyyətinin və iqtisadi düşüncə tərzinin inkişafına töhfə verir; müqayisə, sintez və ümumiləşdirmə; nitq-yaradıcılıq fəaliyyətinin inkişafına və tədqiqat bacarıqlarının formalaşmasına kömək edir; iqtisadiyyat və maliyyə sahəsi ilə bağlı gələcək peşəkar fəaliyyətə hazırlığa töhfə verir.

Nəticə

Müxtəlif üsulların, texnikanın və tədris metodlarının tətbiqi, xarici dil dərslərinin məzmununun peşəkar yönümlü olması gələcək iqtisadi yönümlü mütəxəssislərin hazırlanmasına, şəxsiyyətinin formalaşmasına, eyni zamanda xarici dil tədrisinin səmərəliliyinin artırılmasına kömək edir.

Gələcək iqtisadçılar yuxarıda göstərilən metodologiyaya əsasən xarici dildə sərbəst danışır, işgüzar yazışmaları öyrənir, şifahi və yazılı tərcümə bacarıqlarına yiyələnir, həmsöhbətinin nitq davranışını düzgün təhlil edə bilir. Eyni zamanda iqtisadi mətnlər üzərində təklif olunan iş sistemi tələbələrə oxu növlərini mənimsəməyə və oxuduqlarını daha dərinləndirən dərk etməyə kömək edir.

Ədəbiyyat

1. Nikolayeva, E. (2007). Problemy obucheniya professionalnoy kommunikatsionnoy v inostrannom yazike. Inostranny yaziki v obrazovatelnom prostranstve tekhnicheskogo vuza: sb. statey. Novocheboksaysk: YURGTU (NPI), 82 s.
2. Plujnikova, Yu. (2006). O problemakh professionalno-orientirovannogo obucheniya inostrannym yazikam studentov neyazikovogo vuza. Aktualnye problemy inostrannogo yazyka delovogo i professionalnogo obsheniya: sb. statey., M.: RUDN, s.94-95.
3. Rogova, G., Robinovich, F., Sakharova, T. (1991). Methods of teaching foreign languages in high school. M.: Education, 287 p.
4. Shastri, P. (2010). Communicative approach to the teaching of English as a second language. Mumbai: Himalaya Publishing House, 197 p.
5. Wilkins, D. (1972). Linguistics in language teaching. University College London, 243 p.
6. Lewis, M. (1993). The lexical approach: the state of ELT and a way forward. Hove: Language Teaching Publications, 200 p.
7. Hadfield, J. (2009). Basics introduction to teaching English. Oxford: Oxford University Press, 176 p.
8. Nation, I. (2001). Learning vocabulary in another language. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 770 p.
9. Motorina, S. (2006). Formirovaniy inoyazychnoy gotovnosti k professionalnoy deyatel'nosti u studentov gumanitarnikh specialnostey: avtoreferat dis.kand.ped. Nauk. Chita: CHGY, 25 s.

10. Derkach, A., Scherbak, S. (1991). Pedagogicheskaya evristika, M.: Pedagogika, 224 s.
11. Passov, E. (1991). Communicative method of teaching foreign speaking., 2-d ed. M.: Prosveshhenie, 236 p.
12. Bagramova, N. (2005). Interaktivniy podkhod v obuchenii inostrannim yazikam. M.: Akademiya, 157 s.
13. Harold, E., Palmer. (1923). The oral method of teaching languages. Cambridge, 134 p.
14. Bolshakova, A., Ivanova, E. (2007). Theory and methodology of teaching foreign languages: reader: in 2 parts, ed. N.V.Yazykova. M., 353 p.

Göndərilib: 21.03.2023

Qəbul edilib: 20.04.2023